

**ΘΕΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ
ΝΟΜΟΥ ΠΙΕΡΙΑΣ (1991-2005)**

ΝΑΧΟΠΟΥΛΟΣ Ν.¹, ΞΑΝΘΑΚΟΥ Γ.², ΚΑΪΛΑ Μ.³, και ΟΡΓΑΝΟΠΟΥΛΟΣ Γ.⁴

¹. υποψ. διδάκτορας Πανεπιστημίου Αιγαίου, ². επίκουρη καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου,
³. καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου, ⁴. υπεύθυνος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης
e-mail: nahop@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνήσει την πορεία και το θεματικό προσανατολισμό των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, που εκπονήθηκαν στα Δημοτικά Σχολεία του Νομού Πιερίας, και να διαπιστώσει ποια είναι τα θέματα εκείνα που έρχονται πρώτα στις προτιμήσεις δασκάλων και παιδιών. Η έρευνα αφορά τα προγράμματα που υλοποιήθηκαν στα Δημοτικά Σχολεία της Πιερίας από το σχολικό έτος 1991-92 μέχρι και το 2004-05. Σ' αυτή τη χρονική περίοδο σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν 596 προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Το 32,04% των προγραμμάτων αφορούν το φυσικό περιβάλλον, το 22,48% το ανθρωπογενές περιβάλλον, το 13,26% τα περιβαλλοντικά ζητήματα, το 7,72% τις ανθρώπινες σχέσεις και την επικοινωνία και το 24,50% των προγραμμάτων αναφέρονται σε θέματα τοπικής ιστορίας, πολιτισμού, λαογραφίας κ.ά.

Παρατηρούμε ότι τα θέματα που αναφέρονται στο φυσικό περιβάλλον υπερέχουν σε αριθμό έναντι των άλλων κατηγοριών. Αρκετά είναι επίσης εκείνα τα οποία αφορούν το ανθρωπογενές περιβάλλον και το αστικό πράσινο. Όμως, ελάχιστα αναφέρονται στην ενέργεια, την προστασία της ατμόσφαιρας και τη ρύπανση του αέρα. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το ένα τέταρτο σχεδόν των προγραμμάτων αναφέρονται σε θέματα πολιτιστικά, λαογραφίας, τοπικής και γενικής Ιστορίας, διατροφής, παραδοσιακών επαγγελμάτων, οικοτεχνίας, παιχνιδιών κ.ά.

NACHOPOULOS N.¹, XANTHAKOU G², KAILA M³, and ORGANOPOULOS G⁴

¹. PhD candidate University of the Aegean, ². Assistant professor University of the Aegean,
³. Professor University of the Aegean, ⁴. Advisor of Environmental Education.
e-mail: nahop@otenet.gr

ABSTRACT

The aim of the study was to investigate the course and the thematic orientation of Environmental Education programmes that were elaborated on in the Municipal schools of the Prefecture of Pieria and to ascertain those subjects that come first in the preferences of school teachers and students. The research concerns the programmes that were materialised in the Municipal schools of Pieria from the school year 1991 – 1992 to 2004 – 2005.

In this period of time 596 environmental education programmes were designed and were materialized. Of all these programmes, 32,04 % concern the natural environment, 22,48 % the anthropogenic environment, 13,26 % the environmental matters, 7,72 % concern human relations and communication and 24,50% refer to issues of local history, culture, folklore and various other local issues.

We observe that the subjects that concern the natural environment surpass all the other categories in number. The programmes which concern the anthropogenic environment and urban greenery are also quite a few.

However, few are those that concern energy, the protection of the atmosphere and air pollution. It is interesting that almost one quarter of the programmes concern issues of culture, folklore, local and general History, local dishes, traditional professions, home handicrafts, games and many more.

Λέξεις κλειδιά: περιβαλλοντική εκπαίδευση, θεματικός προσανατολισμός, σχολικά προγράμματα

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν να διερευνηθεί η θεματολογία των προγραμμάτων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, τα οποία σχεδιάζονται και υλοποιούνται σε σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η μελέτη διενεργήθηκε τους μήνες Φεβρουάριο και Μάρτιο του 2005 και έλαβε υπόψη της τα προγράμματα τα οποία εκπονήθηκαν στα Δημοτικά Σχολεία του Νομού Πιερίας από το σχολικό έτος 1991-92 (από τότε δηλαδή που άρχισε να εφαρμόζεται η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στα Δημοτικά Σχολεία της χώρας μας) μέχρι και το τρέχον σχολικό έτος 2004-05. Η προκείμενη μελέτη στηρίχθηκε στα στοιχεία και στο υλικό των προγραμμάτων που διαθέτει στο αρχείο της η Διεύθυνση Α/βάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Πιερίας (Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης). Επιχειρήθηκε με αυτή την ανίχνευση να διερευνηθεί ο θεματικός προσανατολισμός των προγραμμάτων στη συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή καθώς και τα θέματα εκείνα που έρχονται πρώτα στις προτιμήσεις δασκάλων και παιδιών.

2. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ

Η ανθρώπινη επιβίωση εξαρτάται άμεσα από το περιβάλλον, το οποίο καλό είναι να μην αντιμετωπίζεται μόνο ως «αντικείμενο» προς εκμετάλλευση, αλλά κυρίως ως προέκταση της ζωής του ανθρώπου. Για το λόγο αυτό η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση δεν αποσκοπεί στην κυριαρχία του ανθρώπου πάνω στο περιβάλλον, αλλά στην αρμονική συνύπαρξη περιβάλλοντος και ανθρώπου. Η αντίληψη αυτή περιέχει κοινωνικό και πολιτικό προβληματισμό επιδιώκοντας μέσα από τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον, την ενεργή συμμετοχή των ατόμων στα προβλήματα που το απειλούν (Φλογαίτη, 1998). Οι διαφορετικές απόψεις και αντιλήψεις των εκπαιδευτικών αναφορικά με την έννοια του περιβάλλοντος καθώς και η περιβαλλοντική τους ιδεολογία επηρεάζουν τις προσεγγίσεις των περιβαλλοντικών προβλημάτων και κατ' επέκταση και τον προσανατολισμό της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (Δημητρίου, 2002). Η αντίληψη, δηλαδή, την οποία έχει διαμορφώσει ή έχει αποδεχθεί ο εκπαιδευτικός για την έννοια του περιβάλλοντος αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην επιλογή του θέματος, αλλά και στην υλοποίηση ενός προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί εντοπίζουν την έννοια του περιβάλλοντος, σύμφωνα με αποτελέσματα ερευνών, κυρίως στο φυσικό περιβάλλον (Moreas, 2000). Το γεγονός αυτό φαίνεται να ισχύει και στη χώρα μας (Δήμου, 1999).

Στη βιβλιογραφία, μπορούμε να συναντήσουμε διάφορους διαχωρισμούς αναφορικά με την έννοια του περιβάλλοντος. Από τους επικρατέστερους και πλέον γενικευμένους είναι αυτός που διαχωρίζει το περιβάλλον σε *φυσικό* και *ανθρωπογενές*. Στο φυσικό περιβάλλον κατατάσσονται τα φυσικά συστήματα, ενώ στο ανθρωπογενές εκείνα τα οποία έχουν διαμορφωθεί με τη συμβολή του ανθρώπου (Καλαϊτζίδης, Ουζούνης, 2000). Όμως, και στο φυσικό περιβάλλον δεν μπορούμε να παραβλέψουμε και να αποκλείσουμε την παρέμβαση του ανθρώπου, που ενδεχομένως σε αρκετές περιπτώσεις να μη γίνεται άμεσα αντιληπτή από τον απλό παρατηρητή. Ο άνθρωπος εδώ και χιλιάδες χρόνια ζει και εργάζεται μέσα στα φυσικά συστήματα στα οποία θελημένα ή αθέλητα παρεμβαίνει και επιφέρει τις αλλαγές του. Έτσι, είναι δύσκολο και αυθαίρετο να εμμένει κανείς σε έναν τέτοιο απόλυτο διαχωρισμό για το περιβάλλον. Ίσως ο διαχωρισμός του Odum, ο οποίος χωρίζει το περιβάλλον σε κατασκευασμένο, προσαρμοσμένο ή μεικτό και φυσικό, να είναι πιο κατανοητός (Odum, 1989). Το κατασκευασμένο περιβάλλον αποτελείται από τα συγκροτήματα των κατοικιών, τις βιομηχανίες και τα συγκοινωνιακά έργα. Το προσαρμοσμένο ή μεικτό περιβάλλον περιλαμβάνει τις καλλιεργήσιμες καθώς και άλλες εκτάσεις, τις οποίες διαχειρίζεται

και εκμεταλλεύεται ο άνθρωπος (δάση κ.ά.). Τέλος, ως φυσικό περιβάλλον προσδιορίζεται εκείνο το οποίο είναι αυτοσυντηρούμενο.

Σε ό,τι αφορά στη θεματολογία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, φαίνεται ότι η κατάσταση παραμένει ασαφής (Καλαϊτζίδης, Ουζούνης, 2000). Υπάρχουν πολλές και διαφορετικές απόψεις σχετικά με τους θεματικούς άξονες που μπορούν να επιλέξουν και να ακολουθήσουν όσοι σχεδιάζουν και υλοποιούν προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Στο μεγαλύτερο ποσοστό τους, τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ασχολούνται με το φυσικό περιβάλλον, την προστασία του και την προσέγγιση περιβαλλοντικών προβλημάτων (Kaila, Xanthakou, Adreadakis, 1993, Νικολάου, 1998). Υλοποιούνται, ωστόσο, στα σχολεία στα πλαίσια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και αρκετά προγράμματα, που μοιάζουν να σχετίζονται περισσότερο με το χώρο του πολιτισμού και λιγότερο με το φυσικό περιβάλλον (Νικολάου, 1998). Το γεγονός αυτό δε σημαίνει ότι τα προγράμματα αυτά δεν έχουν περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και δεν επηρεάζουν θετικά την περιβαλλοντική συνείδηση των μαθητών. Η ελαστικότητα και η ποικιλομορφία της θεματολογίας της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μπορεί ενδεχομένως να αποδοθεί στην ελλιπή εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, που υλοποιούν τέτοιου είδους πρόγραμμα, φτάνοντας, μάλιστα, μέχρι του σημείου να προτείνουν τη διδασκαλία του σχετικού μαθήματος από εκπαιδευτικούς ανάλογων ειδικοτήτων (Ράπτης & Πετρενίτη, 1999) καθώς ακόμη και την ύπαρξη σχετικού εγχειριδίου (Παπαναούμ, 1998).

Οι Fensham και Hunwick ορίζουν πέντε μεγάλες κατηγορίες για τη θεματολογία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε μια προσπάθεια να καθορίσουν τα όρια και το αντικείμενό της. Έτσι, υποστηρίζουν ότι ανήκει στα περιθώρια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης κάθε θέμα που αφορά: *οικολογία, ενέργεια, πληθυσμό, διατροφή, πόρους κ.ά.* (Fensham & Hunwick 1985).

Το νομικό πλαίσιο των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό δημοτικό σχολείο αρχίζει με σχετική εγκύκλιο του εκδόθηκε το 1992 και σύμφωνα με την οποία οι μαθητές μπορούσαν να προβούν σε δραστηριότητες που αφορούσαν θέματα Πολιτιστικά, Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Αγωγής Υγείας, (εγκύκλιος: Γ1/377/865/18-9-1992, Διεύθυνσης Σπουδών Π.Ε./ΥΠΕΠΘ). Στις εγκυκλίους, που ακολούθησαν και οι οποίες αφορούν την υλοποίηση των προγραμμάτων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, δεν υπάρχει κανένας περιορισμός σχετικά με την επιλογή του θέματος. Παρ' όλα αυτά, προτείνονται ενδεικτικά ορισμένοι θεματικοί άξονες για την επιλογή των επιμέρους θεμάτων (10613/Γ7/30-9-03 Δ/νση ΣΕΠ & Εκπ/κών Δραστηριοτήτων ΥΠΕΠΘ).

Σε έρευνα, κατά την οποία μελετήθηκε ο θεματικός προσανατολισμός του περιεχομένου των περιοδικών που εκδίδουν οι ενώσεις Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, στις Η.Π.Α. και στην Αγγλία, παρουσιάστηκαν τα εξής αποτελέσματα. Για την Ελλάδα, τα προγράμματα που αναφέρονται στη φύση, κατέχουν ποσοστό 43%, εκείνα που αναφέρονται στον πολιτισμό 31%, στο σχολείο 14%, ενώ αυτά που αναφέρονται στην πόλη και στον πλανήτη 12%. Για τις Η.Π.Α. τα ποσοστά είναι τα εξής: Φύση: 60%, πόλη - πλανήτης: 29%, σχολείο: 8%, πολιτισμός: 3%. Για την Αγγλία: Φύση: 57%, σχολείο: 26%, πόλη - πλανήτης: 13%, πολιτισμός: 4%. Από την έρευνα αυτή προέκυψε ότι τα θέματα του φυσικού περιβάλλοντος είναι τα πλέον συνηθισμένα και αποτελούν την πρώτη επιλογή σε όλα τα περιοδικά και των τριών χωρών που εξετάστηκαν (Νικολάου, 1998).

Σε άλλη παρόμοια έρευνα που διερεύνησε τη θεματολογία των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στο ελληνικό σχολείο, όπως αυτά αποτυπώνονται σε επιστημονικά εκπαιδευτικά περιοδικά της χώρας μας, φαίνεται ότι τα περισσότερα από αυτά αφορούν το φυσικό - οικολογικό περιβάλλον (41%), ακολουθούν τα προγράμματα που αντλούν το θέμα τους από την πολιτιστική παράδοση (27%), στη συνέχεια έρχονται τα προγράμματα που αναφέρονται στα αστικά - παγκόσμια περιβαλλοντικά ζητήματα και τελευταία είναι τα πληθυσμιακά προγράμματα (8%) τα οποία αναφέρονται σε ζητήματα διατροφής, υγείας, υπερπληθυσμού, φτώχειας, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειρήνης. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, που υλοποιούνται στο ελληνικό δημοτικό σχολείο, αφορούν στη μεγάλη τους πλειοψηφία ζητήματα οικολογίας και πολιτισμού (Ξανθάκου, Αναστόπουλος, 2002). Επίσης, σχετική έρευνα διερεύνησε τη θεματολογία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε 17 Διευθύνσεις της Α/βάθμιας Εκπαίδευσης με βάση τα προγράμματα που υλοποιήθηκαν σε αυτές κατά την τριετία 1999-2002. Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι υπερτερούν τα

προγράμματα εκείνα που έχουν ως θέμα τους το νερό (υδροβιότοποι, θάλασσα, διαχείριση νερού), και ακολουθούν τα προγράμματα τοπικής Ιστορίας – παράδοσης, γλωρίδας - πανίδας. Αναλυτικότερα, η έρευνα έδειξε ότι κυριαρχούν τα θέματα που αφορούν το φυσικό περιβάλλον (44,8%), ακολουθούν τα θέματα πολιτισμού (33%), στην τρίτη θέση βρίσκονται τα θέματα που αφορούν το αστικό περιβάλλον (17,2%), ενώ το σχολικό περιβάλλον κατέχει την μικρότερη παρουσία (5%). Από την έρευνα αυτή διαφάνηκε ότι τα θέματα που αφορούν το φυσικό περιβάλλον υπερτερούν, καθώς η έννοια του περιβάλλοντος σε πρώτο επίπεδο παραπέμπει στη φύση. Σε δεύτερο επίπεδο, το ενδιαφέρον των Ελλήνων εκπαιδευτικών επικεντρώνεται στο πολιτισμικό περιβάλλον. Επίσης, τα θέματα που αφορούν το αστικό περιβάλλον είναι περιορισμένα, παρότι υπάρχουν έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα που σχετίζονται άμεσα με αυτό. Διαπιστώθηκε, ακόμη, ότι ο χώρος του σχολικού περιβάλλοντος, στον οποίο οι μαθητές περνούν αρκετό από τον καθημερινό τους χρόνο, κατέχει μικρό ποσοστό στα προγράμματα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Θέματα, όπως είναι η ενέργεια, ο αέρας, το έδαφος, κατέχουν μικρό ποσοστό στις προτιμήσεις των μαθητών της Α/βάθμιας εκπαίδευσης (Βουδρισλής, Αυγερινού, 2003).

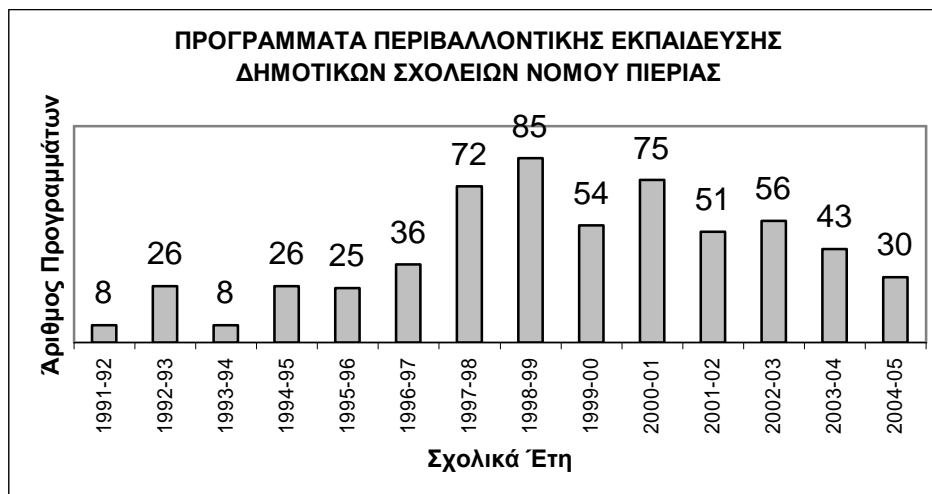
Τέλος, σε έρευνα, που έγινε στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης του Νομού Πιερίας για τη χρονική περίοδο 1991-1998 με σκοπό να διερευνηθεί η θεματική σύνδεση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης με την τοπική Ιστορία, καταγράφηκε ότι το 15% των προγραμμάτων είχαν την τοπική Ιστορία ως κύριο θέμα, ενώ το 31% την είχαν ως επιμέρους. Φάνηκε δηλαδή ότι το 46% των προγραμμάτων της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την τοπική Ιστορία (Περδίκης, 2002).

3. ΜΕΘΟΔΟΣ

Η έρευνα αφορά τα προγράμματα που υλοποιήθηκαν στα Δημοτικά Σχολεία της Πιερίας από το σχολικό έτος 1991-92 μέχρι και το 2004-05. Τα στοιχεία αντλήθηκαν από το αρχείο της Διεύθυνσης Α/βάθμιας Εκπαίδευσης Πιερίας, (Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης). Η κατηγοριοποίηση των προγραμμάτων έγινε με βάση τη θεματολογία, αλλά και την προσέγγιση των προγραμμάτων, που υλοποιήθηκαν στη συγκεκριμένη εκπαιδευτική περιφέρεια, από όπου και προέκυψαν οι εξής κατηγορίες: α). *Φυσικό περιβάλλον* (φυσικά οικοσυστήματα, γλωρίδα, πανίδα, απειλούμενα – προστατευμένα είδη κ.ά.). β). *Ανθρωπογενές περιβάλλον* (δομημένο περιβάλλον, αστικό πράσινο, ανθρώπινες δραστηριότητες κ.ά.). γ). *Περιβαλλοντικά ζητήματα* (απορρίμματα – ανακύκλωση, ενέργεια, διαχείριση πόσιμου νερού, ρύπανση – μόλυνση κ.ά.). δ). *Ανθρώπινες σχέσεις – Επικοινωνία*, όπου εντάχθηκαν τα προγράμματα τα οποία αφορούν στην επικοινωνία και στις ανθρώπινες σχέσεις με σκοπό την ανταλλαγή πληροφοριών για τα περιβαλλοντικά θέματα και την ανάπτυξη δράσης προς την κατεύθυνση επίλυσής τους. ε). *Άλλο*. Στην τελευταία κατηγορία αντιστοιχούν όλα εκείνα τα προγράμματα, που σχετίζονται ελάχιστα με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση.

4. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Στη χρονική περίοδο των δεκαεσσάρων ετών, στην οποία αντιστοιχεί η παρούσα μελέτη, σχεδιάσθηκαν και υλοποιήθηκαν στα Δημοτικά Σχολεία του Νομού Πιερίας 596 προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, όπως φαίνονται αναλυτικά κατά σχολικό έτος στον παρακάτω πίνακα.

Από την επεξεργασία των στοιχείων των προγραμμάτων και με βάση τις κατηγορίες που ορίσαμε παραπάνω προέκυψαν τα εξής:

Α΄ Κατηγορία: Φυσικό περιβάλλον. Στην κατηγορία αυτή ανήκουν τα περισσότερα από τα προγράμματα που εκπονήθηκαν στη συγκεκριμένη χρονική περίοδο στα Δημοτικά Σχολεία του Νομού Πιερίας. Περιλαμβάνονται 191 προγράμματα, δηλαδή, ποσοστό 32,04% του συνολικού αριθμού. Εδώ εντάχθηκαν τα προγράμματα εκείνα που αφορούν τα φυσικά οικοσυστήματα, υδάτινα και χερσαία, όσα σχετίζονται με την χλωρίδα και την πανίδα της περιοχής, τα απειλούμενα είδη, αλλά και τις καταστροφές – αλλαγές του φυσικού περιβάλλοντος. Ειδικότερα, αναφέρονται στα δάση και στα βουνά της περιοχής και κυρίως στον Όλυμπο και στα Πιέρια. Εξετάζουν τα προβλήματα και τους κινδύνους που διατρέχουν, αλλά και τα οφέλη που προκύπτουν για την περιοχή από αυτά τα δάση και ειδικότερα από τον εθνικό δρυμό του Ολύμπου.

Αρκετά από τα προγράμματα της κατηγορίας αυτής αναφέρονται στη θάλασσα, στην παράκτια ζώνη της περιοχής και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Άλλα αναφέρονται στους υδροβιότοπους της περιοχής και στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, με σκοπό να αντιληφθούν τα παιδιά τη συμβολή των υδροβιότοπων στη βιοποικιλότητα της περιοχής και της διατήρησης της ισορροπίας της φύσης.

Επίσης υπάρχουν προγράμματα τα οποία αναφέρονται στην βιοποικιλότητα της περιοχής και στην εξαφάνιση των ειδών, όπως αυτά που αναφέρονται στην καφέ αρκούδα, στο λύκο, στον πελαργό, στα δελφίνια αλλά και άλλα με γενικότερο προσανατολισμό στα απειλούμενα ζώα. Τα προγράμματα εκφράζουν ανησυχία για τους ανησυχητικούς ρυθμούς μείωσης της βιοποικιλότητας, που αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της σύγχρονης εποχής.

Β΄ Κατηγορία: «Ανθρωπογενές περιβάλλον». Στην κατηγορία αυτή αντιστοιχεί το 22,48% των προγραμμάτων, στα οποία υπερτερούν αριθμητικά εκείνα που αναφέρονται στο αστικό πράσινο και στις ασχολίες των κατοίκων. Τα προγράμματα εκείνα, τα οποία αναφέρονται στο αστικό και περιαστικό πράσινο, επισημαίνουν τη συμβολή του και την αναγκαιότητά του στην ποιότητα ζωής μιας πόλης, με απώτερο σκοπό να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τη σημασία της διαφύλαξης και της διατήρησης του αστικού και περιαστικού πράσινου. Πολλά από αυτά αναφέρονται στη βιοποικιλότητα των πάρκων, στους σχολικούς κήπους, στις αυλές των σπιτιών αλλά και στα περιαστικά αλσύλλια. Επισημαίνουν το όφελος που αποκομίζει η τοπική κοινωνία από αισθητικής αλλά και από υγιεινής πλευράς, εντοπίζουν τους κινδύνους που διατρέχουν αυτοί οι μικροί πνεύμονες της πόλης και προσπαθούν να αναπτύξουν στους μαθητές αισθήματα ευθύνης αλλά και κίνητρα που θα οδηγήσουν σε πρωτοβουλίες ευτρεπισμού και προστασίας τους.

Πολλά από τα προγράμματα αυτά αφορούν τη γειτονιά και την ευρύτερη κατοικημένη περιοχή, το σχολείο, τους δρόμους και τα κτίρια της περιοχής. Αναφέρονται στους δομημένους χώρους, στο σχολικό και γειτονικό περιβάλλον, στις βιομηχανικές – επιχειρηματικές δραστηριότητες. Εξετάζουν τις ασχολίες των κατοίκων της περιοχής, οι οποίες σχετίζονται άμεσα με το φυσικό περιβάλλον, όπως είναι η γεωργία, η κτηνοτροφία, οι ιχθυοκαλλιέργειες κ.ά. Μελετούν, παρατηρούν και καταγράφουν το δομημένο περιβάλλον και τις δραστηριότητες των ανθρώπων

που σχετίζονται με το συγκεκριμένο χώρο. Τα κτίρια που εξετάζουν είναι άλλα δημόσια και άλλα ιδιωτικά, που όμως δεν περνούν απαρατήρητα λόγω της μορφής τους, της λειτουργίας τους ή της συμβολής τους στη ζωή και τη δράση της τοπικής κοινωνίας.

Γ' Κατηγορία: «Περιβαλλοντικά ζητήματα». Τα περιβαλλοντικά ζητήματα καλύπτουν το 13,26% των προγραμμάτων και τα περισσότερα από αυτά σχετίζονται με τη διαχείριση των απορριμμάτων και τα φυτοφάρμακα. Προσπαθούν να ευαισθητοποιήσουν και να ωθήσουν τους μαθητές στη μείωση παραγωγής απορριμμάτων και κυρίως στη μείωση χρήσης και απόρριψης του πλαστικού. Προωθείται η χρήση ανακυκλωμένων ή ανακυκλώσιμων υλικών και γενικότερα η ιδέα της ανακύκλωσης. Υπάρχουν πολλά προγράμματα που αναφέρονται στην ανακύκλωση, κυρίως του χαρτιού, του αλουμινίου και του γυαλιού. Οι παράμετροι, που τίθενται στα περισσότερα από τα προγράμματα αυτά, είναι η προστασία του περιβάλλοντος, η οικονομία των αγαθών και η εξοικονόμηση ενέργειας. Εκείνο που κυρίως φαίνεται να απασχολεί τους μαθητές είναι τα στερεάς μορφής απορρίμματα και κυρίως τα αστικά. Κανένα από τα προγράμματα δεν αναφέρεται στα υγρά αστικά ή βιομηχανικά λύματα, παρότι αυτά αποτελούν ένα σημαντικό παράγοντα επιβάρυνσης του γειτονικού πολλές φορές περιβάλλοντος.

Επίσης, στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται προγράμματα, που αφορούν θέματα ενέργειας, αλλά είναι ελάχιστα συγκρινόμενα με τον αριθμό των υπόλοιπων προγραμμάτων (συνολικά μόνο 2 προγράμματα). Αντίθετα, είναι αρκετά τα προγράμματα, μέσα σε αυτή την κατηγορία, τα οποία ασχολούνται με τη διαχείριση του πόσιμου νερού. Φαίνεται πως έχουν συνειδητοποιήσει τα παιδιά την αξία αλλά και τη αναγκαιότητα αυτού του αγαθού για την υγεία και τη ζωή του ανθρώπου. Τους απασχολεί η χρήση και η κατάχρησή του, η μείωση αλλά και η μόλυνσή του εξαιτίας των χημικών ουσιών και των φυτοφαρμάκων, που χρησιμοποιούνται στις γεωργικές καλλιέργειες. Τα προγράμματα τα οποία αφορούν στο νερό αποσκοπούν, όπως επισημαίνουν στους στόχους τους, να επιτύχουν μια πιο ορθή και ωφέλιμη διαχείριση αυτού του αγαθού.

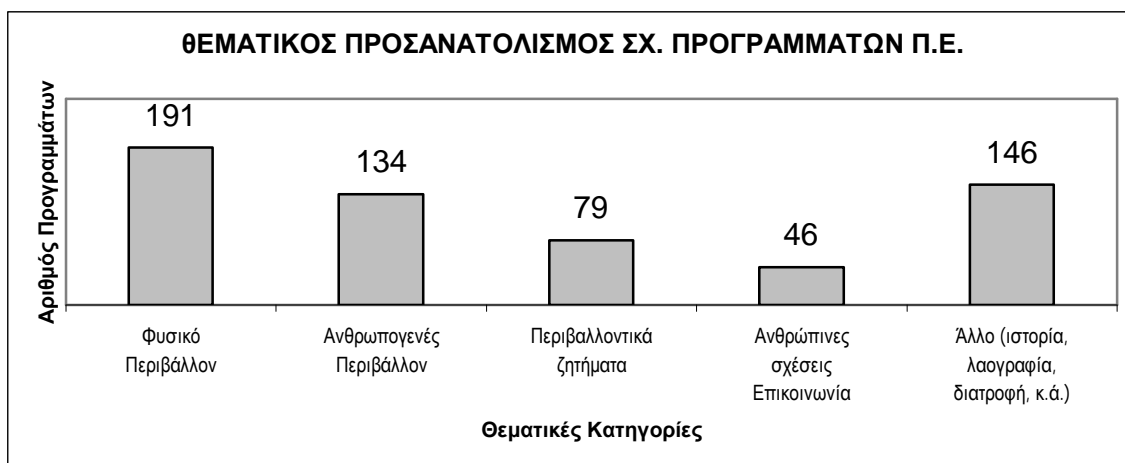
Σε αυτή την κατηγορία ανήκουν ακόμη προγράμματα, τα οποία αναφέρονται στη ρύπανση και μόλυνση του περιβάλλοντος κυρίως από τα φυτοφάρμακα, τα χημικά λιπάσματα και τα απόβλητα των εργοστασίων, ενώ παράλληλα προτείνουν εναλλακτικά βιολογικές καλλιέργειες. Επίσης, υπάρχουν προγράμματα, που αναφέρονται στην ατμοσφαιρική ρύπανση από τις βιομηχανίες, την υπερβολική χρήση του αυτοκινήτου και στις καταστροφικές συνέπειες για τα αρχαιολογικά μνημεία, ενώ παράλληλα προτείνουν άλλους τρόπους για τις μετακινήσεις μας. Μέσα από αυτά τα προγράμματα οι μαθητές προσεγγίζουν τη σχετική ορολογία, εντοπίζουν το πρόβλημα και αναζητούν λύσεις τις οποίες προσπαθούν να υιοθετήσουν στο βαθμό που τους αναλογεί.

Δ' Κατηγορία: «Ανθρώπινες σχέσεις – επικοινωνία». Τα προγράμματα, που αναφέρονται στις ανθρώπινες σχέσεις και την επικοινωνία αναφορικά με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, αντιστοιχούν στο 7,72% του συνόλου των προγραμμάτων. Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα προγράμματα εκείνα τα οποία αφορούν στην επικοινωνία και στις ανθρώπινες σχέσεις με σκοπό την ανταλλαγή των πληροφοριών για περιβαλλοντικά θέματα και την ανάπτυξη δράσης προς την κατεύθυνση της επίλυσής τους.

Στο θεματικό αυτό άξονα εντάχθηκαν τα προγράμματα που αφορούν συνεργασίες σχολείων, το κοινωνικό και πολιτισμικό περιβάλλον της περιοχής, τα ναρκωτικά, ήθη και έθιμα των κατοίκων, προβλήματα μειονοτήτων, θεατρική αγωγή, λογοτεχνία κ.ά. Αναλυτικότερα, εδώ συμπεριλήφθηκαν τα προγράμματα εκείνα μέσω των οποίων τα παιδιά εκφράζουν την ανησυχία τους για το περιβάλλον, ανταλλάσσουν αλληλογραφία με υπεύθυνους φορείς οι οποίοι σχετίζονται με το περιβάλλον, εκδίδουν μαθητικές εφημερίδες και διάφορα άλλα σχετικά έντυπα με περιβαλλοντικό περιεχόμενο, αναλαμβάνουν, στα πλαίσια των προγραμμάτων αυτών, δράση για την ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των πολιτών γύρω από τα περιβαλλοντικά προβλήματα της περιοχής. Ακόμη, συμπεριλήφθηκαν προγράμματα που σχετίζονται με εκθέσεις ζωγραφικής (τα θέματα των οποίων είναι επηρεασμένα από το περιβάλλον), θεατρικές παραστάσεις περιβαλλοντικού προβληματισμού, ορειβατικούς περιπάτους, τον τουρισμό κ.ά. Μέσα από αυτά τα προγράμματα επιχειρείται ο εντοπισμός και η ανάδειξη των κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία προκαλούν δυσλειτουργίες στην κοινωνία με επιπτώσεις στο ευρύτερο περιβάλλον, καθώς και η ευαισθητοποίηση απλών πολιτών αλλά και αρμοδίων φορέων της πολιτείας.

Ε' Κατηγορία: «Άλλο». Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει θέματα με μειωμένη περιβαλλοντική συνάφεια και σε αυτήν ανήκει το ένα τέταρτο περίπου του συνόλου των προγραμμάτων (24,50%). Εδώ εντάχθηκαν τα προγράμματα τα οποία αναφέρονται στη διατροφή των ανθρώπων, στη γενική και τοπική Ιστορία, σε εκκλησίες και μοναστήρια, στη λαογραφία, σε παραδοσιακά επαγγέλματα και εργαστήρια, στην κατεργασία προϊόντων με παραδοσιακά μέσα, σε παραδοσιακά παιχνίδια καθώς και διάφορα άλλα θέματα, που δεν εμπίπτουν σε καμιά από τις παραπάνω κατηγορίες. Είναι απαραίτητο να διευκρινίσουμε ότι τα προγράμματα αυτά δεν είναι πέρα από τα ενδιαφέροντα της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, αλλά ο τρόπος με τον οποίον έχουν προσεγγίσει το θέμα ελάχιστα συμβάλλει στην ανάπτυξη περιβαλλοντικού προβληματισμού από τους μαθητές. Αρκετά από τα θέματα αφορούν τις διατροφικές συνήθειες παλαιότερων εποχών, περιελάμβαναν παραδοσιακές συνταγές μαγειρικής, αναφέρονται στην παρασκευή του ψωμιού, του ελαιολάδου και του κρασιού, ενώ άλλα προγράμματα επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους σε θέματα αγωγής του καταναλωτή και υγιεινής διατροφής των μαθητών. Ορισμένα από τα προγράμματα αυτής της κατηγορίας αναφέρονται στις εκκλησίες, στα μοναστήρια και στα εξωκλήσια της περιοχής. Εξετάζουν το ιστορικό, αρχιτεκτονικό και θρησκευτικό μέρος του θέματος, ενώ δεν τίγονται επαρκώς περιβαλλοντικά ζητήματα. Ακόμη, αρκετά είναι τα προγράμματα που πραγματεύονται θέματα τοπικής αλλά και γενικής Ιστορίας (π.χ. Καταστροφή της Σμύρνης, Αλησμόνητες πατρίδες, αρχαιολογικοί τόπου της Μακεδονίας, Ιστορικοί Αθλητικοί Σύλλογοι της πόλης μας, ιστορικό περιβάλλον του Δίου κ.ά.). Υπάρχουν επίσης προγράμματα με λαογραφικό περιεχόμενο, τα οποία αναφέρονται στα δημοτικά τραγούδια, στις παραδοσιακές φορεσιές, στα ήθη και τα έθιμα παλαιότερων εποχών και γενικότερα εξετάζουν το λαϊκό πολιτισμό και τις παραδόσεις της περιοχής. Τα θέματα αυτά προβάλλουν περισσότερο το λαογραφικό τους χαρακτήρα (συγκέντρωση και έκθεση παραδοσιακών στολών, καταγραφή τραγουδιών και θρύλων της περιοχής) και ασχολούνται λιγότερο με τις περιβαλλοντικές διαστάσεις, που μπορούν ενδεχομένως να αναπτυχθούν.

Άλλα θέματα της κατηγορίας αυτής ασχολούνται με παραδοσιακά επαγγέλματα, που χάνονται χρόνο με το χρόνο και τα οποία στην πλειονότητά τους αφορούν στην επεξεργασία γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων ή στην κατασκευή εργαλείων χρήσιμων στη γεωργία και την κτηνοτροφία παλαιότερων εποχών. Υπάρχουν ακόμη προγράμματα, στα οποία καταγράφονται παραδοσιακά παιχνίδια της περιοχής, γίνονται συλλογές ξένων νομισμάτων, πολιτιστικές ανταλλαγές, αναφορές στους Ολυμπιακούς Αγώνες, παρουσίαση λευκωμάτων, χρήση της τηλεόρασης κ.ά.

5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Από τη μελέτη προέκυψε ότι τα θέματα, που αναφέρονται στο φυσικό περιβάλλον, υπερέχουν σε αριθμό έναντι των άλλων κατηγοριών. Αρκετά είναι επίσης εκείνα τα οποία αφορούν το αστικό πράσινο και τις ασχολίες των κατοίκων της περιοχής. Όμως, ελάχιστα είναι αυτά που αφορούν την ενέργεια, τα απειλούμενα είδη, την προστασία της ατμόσφαιρας και τη ρύπανση του αέρα. Τα θέματα, που σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον, είναι τα πλέον συνηθισμένα και αποτελούν την

πρώτη επιλογή στα προγράμματα, που εκπονήθηκαν στη συγκεκριμένη εκπαιδευτική περιφέρεια καθ' όλη τη διάρκεια εφαρμογής προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στα Δημοτικά Σχολεία. Τα θέματα αυτά υπερτερούν, καθώς η έννοια του περιβάλλοντος σε πρώτο επίπεδο παραπέμπει συνήθως στη φύση. Οι μαθητές φαίνεται ότι έχουν συνδέσει, έως και ταυτίσει σε κάποιες περιπτώσεις, την έννοια του περιβάλλοντος με το φυσικό περιβάλλον. Έτσι, παρατηρούμε ότι εκπονούνται πλήθος προγραμμάτων, τα οποία αναφέρονται στα φυσικά οικοσυστήματα, στη χλωρίδα και πανίδα της περιοχής, στα απειλούμενα και προστατευμένα είδη, αλλά και στις καταστροφές που υφίσταται το φυσικό περιβάλλον.

Πέρα από το φυσικό περιβάλλον, το ανθρωπογενές περιβάλλον είναι επίσης από τα πλέον συνηθισμένα στο χώρο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Εξάλλου, το φυσικό και το ανθρωπογενές περιβάλλον σε πολλές περιπτώσεις συνυπάρχουν, σε βαθμό μάλιστα που το ένα να μην μπορεί να διερευνηθεί απομονωμένο από το άλλο. Οι μαθητές δείχνουν ενδιαφέρον τόσο για το δομημένο περιβάλλον, όσο και για το αστικό πράσινο, χωρίς να παραθεωρούνται οι ανθρώπινες δραστηριότητες. Ο λόγος, που μπορεί ενδεχομένως να ερμηνεύσει την προτίμηση σε θέματα ανθρώπινων δραστηριοτήτων, σχέσεων και πολιτισμού, είναι η αντίληψη που φαίνεται να έχουν οι εκπαιδευτικοί για την έννοια του περιβάλλοντος, το οποίο προφανώς αντιμετωπίζουν ως ενιαίο σύνολο, φυσικό και ανθρωπογενές. Είναι γεγονός ότι πολλά από τα θέματα των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης διερευνώνται καλύτερα μέσα από διαθεματικές (ή καλύτερα) διεπιστημονικές προσεγγίσεις παρά αποσπασματικά, μονομερώς και μακριά από μια συνολική εκτίμηση. Τα δυσδιάκριτα όρια μεταξύ των επιμέρους κατηγοριών του περιβάλλοντος, αλλά και η υποκειμενικότητα με την οποία γίνεται συνήθως αντιληπτό το περιβάλλον, απαιτούν τέτοιου είδους προσεγγίσεις. Μέσα από την ένταξη στις θεματικές ενότητες πολιτιστικών στοιχείων αναδεικνύεται, ακόμη, η συνειδητή ή ενστικτώδης οικολογική ευαισθησία και συμπεριφορά της τοπικής κοινωνίας. Επίσης, φαίνεται ότι ο πολιτισμός έχει να παίξει το δικό του θετικό ρόλο στην αειφόρο ανάπτυξη.

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα, παρότι αποτελούν πολύ ενδιαφέροντα θέματα, παρατηρήσαμε ότι δεν κατέχουν μεγάλο ποσοστό (13,26%) των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, που ερευνήσαμε. Παρόλα αυτά, αν θελήσουμε να διερευνήσουμε περισσότερο το χώρο αυτό, θα δούμε ότι το ενδιαφέρον των μαθητών (σε ό,τι αφορά στα περιβαλλοντικά ζητήματα) στρέφεται κυρίως γύρω από τα απορρίμματα, την ανακύκλωσή τους (36 προγράμματα) καθώς και τη διαχείριση του πόσιμου νερού (23 προγράμματα). Τα απορρίμματα είναι ένα περιβαλλοντικό ζήτημα, το οποίο προφανώς γίνεται εύκολα αντιληπτό από τους μαθητές και τους δασκάλους. Από τους Δήμους εξάλλου έχουν ξεκινήσει προγράμματα ανακύκλωσης απορριμμάτων και ευαισθητοποίησης κοινού, από τα οποία ενδεχομένως να έχουν επηρεαστεί και οι μαθητές. Εκείνο που θεωρείται σημαντικό είναι ότι στα συγκεκριμένα προγράμματα, που αφορούν τα απορρίμματα, οι μαθητές δε μένουν απλά στη διαπίστωση του προβλήματος, αλλά εξετάζουν τρόπους αντιμετώπισής του, όπως είναι η μείωση των απορριμμάτων, η χρήση προϊόντων που ρυπαίνουν λιγότερο, η αποφυγή προϊόντων που δύσκολα ανακυκλώνονται και γενικότερα η ορθή διαχείρισή τους. Παρατηρούμε, δηλαδή, ότι στα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, που σχετίζονται με τα απορρίμματα, το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην ανάλυση του ζητήματος, το οποίο οδηγεί στην κατανόηση του προβλήματος και στη γενικότερη ευαισθητοποίηση των παιδιών. Η σύνδεση των περιβαλλοντικών θεμάτων με την καθημερινή ζωή των μαθητών και την ανάπτυξη της προσωπικής ικανότητας ελέγχου του περιβάλλοντος αποτελούν βασικές παραμέτρους για την ανάπτυξη υπεύθυνης περιβαλλοντικής συμπεριφοράς. Η αλλαγή των καταναλωτικών προτύπων και συμπεριφορών χρειάζεται να αποτελεί βασική επιδίωξη παρόμοιων προγραμμάτων, καθώς αυτή σχετίζεται άμεσα με τη διατήρηση των φυσικών πόρων.

Το άλλο περιβαλλοντικό ζήτημα, που απασχόλησε τους μαθητές, είναι η διαχείριση του πόσιμου νερού και η ποιότητά του. Εκείνο που κυρίως τους προβληματίζει είναι η υπεράντησή του, η αλόγιστη χρήση του και συνεπώς τη μείωσή του. Τέτοιου είδους προγράμματα συμβάλλουν στο να αντιληφθούν οι μαθητές τα περιβαλλοντικά ζητήματα της περιοχής τους, αλλά και το πώς εμπλέκονται άμεσα και τα ίδια στην αντιμετώπισή τους. Μέσα απ' αυτά τα προγράμματα επιχειρείται η αλλαγή στάσεων και συμπεριφορών στους μαθητές σε ό,τι αφορά στη χρήση και την κατανάλωση του νερού, που αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους φυσικούς πόρους του πλανήτη μας.

Σημαντικό, επίσης, είναι το γεγονός ότι προγράμματα, που σχετίζονται με έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως αυτό της ρύπανσης του ατμοσφαιρικού αέρα, είναι ελάχιστα. Όπως προέκυψε από συνεντεύξεις σε δασκάλους, τα θέματα αυτά θεωρούνται δύσκολα στην προσέγγισή τους τόσο για τους μαθητές του δημοτικού σχολείου, όσο και για τους εκπαιδευτικούς, όταν αυτοί δεν έχουν σχετική επιμόρφωση. Εκτιμούν πως είναι θέματα με τα οποία ενδείκνυται να ασχοληθούν μαθητές της επόμενης εκπαιδευτικής βαθμίδας, που κατέχουν πιο ειδικές γνώσεις, αλλά και εκπαιδευτικοί ανάλογων ειδικοτήτων, όπως φυσικοί, χημικοί, βιολόγοι κ.ά.

Τα προγράμματα, που αναφέρονται στις ανθρώπινες σχέσεις, δείχνουν την επιθυμία των μαθητών να αναλάβουν πρωτοβουλίες και να αναπτύξουν δράση, προκειμένου να αντιμετωπίσουν ή να προλάβουν περιβαλλοντικά προβλήματα. Επίσης, δείχνει μια επιθυμία για επικοινωνία με τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας για έκφραση και για συμμετοχή στην επίλυση τυχόν περιβαλλοντικών προβλημάτων. Ένα πρόβλημα για να αντιμετωπιστεί δεν αρκεί να εντοπιστεί και να προταθούν λύσεις, χρειάζεται η απόφαση και η θέληση για δράση, διαφορετικά το πρόβλημα συνεχίζει να παραμένει.

Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία στην παρούσα μελέτη είναι η ύπαρξη, συγκριτικά με τις υπόλοιπες κατηγορίες, αρκετά μεγάλου αριθμού προγραμμάτων με μειωμένο ενδιαφέρον από άποψη Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Το ένα τέταρτο των προγραμμάτων, που πραγματοποιήθηκαν, αναφέρονται κατά κύριο λόγο σε θέματα πολιτιστικά, λαογραφίας, τοπικής και γενικής Ιστορίας, διατροφής, παραδοσιακών επαγγελμάτων, οικοτεχνίας, παιχνιδιών κ.ά. Αυτό μπορεί να σημαίνει ότι οι μαθητές και οι εκπαιδευτικοί, που εκπόνησαν αυτά τα προγράμματα, έχουν μια αντίληψη για το περιβάλλον με διευρυμένα πλαίσια ή χρησιμοποιούν το χώρο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης ως όχημα, προκειμένου να υλοποιήσουν προγράμματα που τους εκφράζουν και τους εμπνέουν.

Κάθε εκπαιδευτικός, που εμπλέκεται στις διαδικασίες της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, δρα σύμφωνα με την αντίληψη που έχει διαμορφώσει για την έννοια του περιβάλλοντος, ανάλογα με τις σπουδές του ή την πληροφόρηση που έχει δεχθεί γύρω από το θέμα. Ο διαφορετικός τρόπος, με τον οποίο ο δάσκαλος αντιλαμβάνεται την έννοια του περιβάλλοντος, τον οδηγεί σε διαφορετικές προσεγγίσεις και ερμηνείες της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, οι οποίες επηρεάζουν όχι μόνο τις επιλογές του αλλά και τον τρόπο υλοποίησης των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Έτσι, παρατηρούμε να εκπονούνται στα πλαίσια της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης μεγάλος αριθμός προγραμμάτων, που αντλούν τη θεματολογία τους από τον πολιτισμό, την τοπική και γενική ιστορία, τη λαογραφία, την τέχνη κ.α.

Ο χώρος της τοπικής Ιστορίας και της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε πολλές περιπτώσεις παρουσιάζουν μια θεματική σύγκλιση. Η τοπική Ιστορία και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση φαίνεται να αποτελούν δυο χώρους με αρκετές ομοιότητες, ο διεπιστημονικός χαρακτήρας των οποίων εντάσσει, σε αρκετές περιπτώσεις, την περιοχή και το γνωστικό αντικείμενο της μιας στο χώρο της άλλης. Φαίνεται, δηλαδή, ότι τα θέματα, που σχετίζονται με τις ανθρώπινες δραστηριότητες, τις ανθρώπινες σχέσεις, τον πολιτισμό και την τοπική Ιστορία, είναι από τα πιο συνηθισμένα, τουλάχιστον στην εκπαιδευτική περιφέρεια που ερευνήθηκε. Τα προγράμματα αυτού του θεματικού άξονα εξεργάζονται συνδυαστικά το φυσικό περιβάλλον με τις δραστηριότητες του ανθρώπου και περιέχουν κοινωνικό και πολιτικό προβληματισμό, επιδιώκοντας, μέσα από τον επαναπροσδιορισμό της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον, την ενεργή συμμετοχή των ατόμων στα προβλήματα που το απειλούν.

Προηγούμενες έρευνες έχουν καταδείξει ότι η μελέτη της τοπικής Ιστορίας ενισχύει την περιβαλλοντική προβληματική των μαθητών και τονώνει την περιβαλλοντική τους συνείδηση, βοηθώντας έτσι να κατανοήσουν τις αιτίες των περιβαλλοντικών προβλημάτων (Λεοντσίνης, 1999). Οι μαθητές συνειδητοποιούν την κακή και αλόγιστη εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών ενός τόπου από τον άνθρωπο χάριν της οικονομικής ανάπτυξης, επιφέροντας παράλληλα σημαντικές ζημιές στο φυσικό και ιστορικό τοπίο (Meadows, 1989). Η διδασκαλία της τοπικής Ιστορίας όπως και της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης διενεργείται με τη μέθοδο της συνερευνητικής εργασίας (Coltham, 1975, Βαϊνά, 1996, Frey, 1986). Η μέθοδος αυτή δίνει την ευκαιρία στους μαθητές για συγκέντρωση, καταγραφή, ανάλυση των πληροφοριών, κριτική παρουσίασή τους μέσα στην τάξη καθώς και για ανάπτυξη ειδικών δεξιοτήτων για τη

μελέτη του περιβάλλοντος (Stephens, 1977). Παρόλα αυτά, αν θέλαμε να θέσουμε ένα κριτήριο για να ξεχωρίσουμε την τοπική Ιστορία από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, θα λέγαμε πως οι δραστηριότητες εκείνες που προάγουν την περιβαλλοντική συνείδηση ανήκουν στην Περιβαλλοντική Αγωγή, ενώ εκείνες οι δραστηριότητες που προάγουν και καλλιεργούν την ιστορική συνείδηση ανήκουν στην τοπική Ιστορία (Βαϊνά, 1997).

Θεωρούμε ότι σήμερα είναι αναγκαίος ο θεματικός αναπροσανατολισμός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, έτσι ώστε να έρθει σε αντιστοιχία με τις περιβαλλοντικές προτεραιότητες της εποχής μας, που κυριαρχούν σε τοπική και παγκόσμια κλίμακα. Ενδεχομένως να χρειάζεται πιο σωστή ενημέρωση των δασκάλων, αλλά και των παιδιών που ασχολούνται με την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση σε ό,τι αφορά στην επιλογή του θέματος των προγραμμάτων για καλύτερη επιτυχία του σκοπού της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Benedict F., (1991), *Environmental Education for our common Future*, (U.N.E.S.C.O. -U.N.E.P. - I.E.E.P.), Oslo, Norwegian University Press.
2. Coltham J., (1975), *The Development of Thinking and the Learning of History*, London, έκδ. του: The Historical Association, 34.
3. Fensham P.J. & Hunwick J., (1985), *Education environnementale: Module pour la formation initiale, des professeurs et inspecteurs de sciences de l' enseignement secondaire*, Jacobson , W.J. (επιμ.) série EE 7 (U.N.E.S.C.O. – U.N.E.P. – P.I.E.E.), Paris, U.N.E.S.C.O.
4. Frey K., (1986), *Η μέθοδος Project: Μια μορφή συλλογικής εργασίας στο σχολείο ως θεωρία και πράξη*. Μτφρ. Κλεονίκη Μάλλιου, Θεσσαλονίκη, Κυριακίδη.
5. Huckle J., (1983), *Geographical Education, Reflection and Action*, Oxford University Press.
6. Kaila M., Xanthakou Y., and Adreadakis N., (1993), Pour une éducation environnementale mobilisatrice, rev. *La Revue Nouvelle*, No 7-8, July- august, Bruxelles -Belgium, p. 18-21.
7. Lowe P. & Goyder J., (1983), *Environmental groups in politics*, London, George Allen and Unwin.
8. Meadows D.H., (1989), *Harvesting on Hundredfold. Key Concepts and Case studies in Environmental Education*, United Nations Environmental Programme.
9. Moreas E., (2000), The environment as seen by students and professionals from different fields of knowledge in Brazil, στο: *Environmental Education for the 21st Century*, Y. Ziaka (ed.), And Co – author, Polis International Network in Environmental Education, Syros – Greece, σ. 84-86.
10. Odum E., (1989), *Ecology and our endangered life-support system*, Sinauer Associates Inc. Massachusetts, Publishers Sunderland.
11. Stephens W., (1977), *Teaching Local History*, Great Britain, Manchester University Press.
12. Βαϊνά Μ., (1996), Μέθοδος Project: Μια πρόκληση για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, *Νέα Παιδεία*, 80, Αθήνα.
13. Βαϊνά Μ., (1997), *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της τοπικής ιστορίας για τον εικοστό πρώτο αιώνα*, Αθήνα, Gutenberg.
14. Βουδρισλής Ν., Αυγερινού Μ., (2003), Ο θεματικός προσανατολισμός της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στην Αβάθμια Εκπαίδευση, *για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, 29, 4-5.
15. Δημητρίου Α., (2002), Πολυσήμαντη θεώρηση της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και τα προβλήματά της στην εκπαιδευτική διαδικασία. Στο: *Εκπαιδευτική, οικογενειακή και πολιτική ψυχοπαθολογία, αποκλίσεις στο χώρο της εκπαίδευσης, Γ'*, επιμέλεια: Ν. Πολεμικός, Μ. Καϊλα, Φ. Καλαβάσης, Αθήνα, Ατραπός, 257-275.
16. Δήμου Κ., (1999), Εμπειρίες και προβληματισμοί από την εφαρμογή προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στη Δ' Διεύθυνση Π.Ε. Αθηνών, *Περίληψεις Ανακοινώσεων, 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση της Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε.* σ. 131-134.
17. Καϊλα Μ., Θεοδωροπούλου Ε., (1997), *Ο Εκπαιδευτικός*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
18. Καϊλα, Μ. (1999) *Ο εκπαιδευτικός στα όρια της παιδαγωγικής σχέσης*, Ατραπός.
19. Καλαϊτζίδης Δ., Ουζούνης Κ., (2000), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση – Θεωρία και Πράξη*, Ξάνθη, Σπανίδης.
20. Λεοντίνης Γ., (1999), *Ιστορία – περιβάλλον και η διδακτική τους*, Αθήνα, Κεντρική διάθεση Χριστάκης Α.
21. Νικολάου Κ., (1998), Η αναγκαιότητα θεματικού προσανατολισμού της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, *για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, 13-14, σ. 9-12.
22. Νιτσιάκος Β., (2001), Λαογραφία και οικολογία, στο: Χατζητάκη – Καψωμένου Χρ. (επιμ.), *Ελληνικός Παραδοσιακός Πολιτισμός: Λαογραφία και Ιστορία*, Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής.

23. Ξανθάκου Γ., Καΐλα Μ., (2003), *Δημιουργικής επίλυσης πρόβλημα*, Αθήνα, Ατραπός.
24. Ξανθάκου Γ., (2004'), *Η δημιουργικότητα στο σχολείο*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
25. Ξανθάκου Γ., Αναστόπουλος Χ. (2002), Από την περιβαλλοντική αγωγή στην αγωγή για τη βιωσιμότητα: η ελληνική παθογένεια στο δημοτικό σχολείο. Στο: *Εκπαιδευτική, οικογενειακή και πολιτική ψυχοπαθολογία, αποκλίσεις στο χώρο της εκπαίδευσης, Γ'*, επιμέλεια: Ν. Πολεμικός, Μ. Καΐλα, Φ. Καλαβάσης, Αθήνα, Ατραπός, 276-288.
26. Παπαδημητρίου Β., (1998), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο. Μια Διαχρονική Θεώρηση*, Αθήνα, Τυπωθήτω.
27. Παπαναούμ Ζ., (1998), Περιβάλλον και εκπαίδευση από τη σκοπιά των εκπαιδευτικών. Μια εμπειρική διερεύνηση. *Παιδαγωγική Επιθεώρηση*, 28, 171-193.
28. Περδίκης Γ., (2002), Τοπική ιστορία και Περιβαλλοντική Εκπαίδευση – Η ανάδειξη της σχέσης μέσα από τα προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης των σχολείων του Ν. Περίας στην περίοδο 1991-'98. Στο: *Η Περία στα Βυζαντινά και Νεότερα χρόνια, 2^ο επιστημονικό συνέδριο*, Εστία Περίδων Μουσών – Εταιρεία Περικών Μελετών, Κατερίνη, σ. 528-576.
29. Ράπτης Ν., Πετρενίτη Β. (1999), Απόψεις δασκάλων για το περιβάλλον και την Π.Ε. *Περίληψεις Ανακοινώσεων, 1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση της Π.Ε.ΕΚ.ΠΕ.* σ. 120-122.
30. Φλογαίτη Ε., (1998^ε), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.